

PLACE AND IMPORTANCE OF THE SAZ OF QANUN IN GTSM

Yılmaz KÂHYAOĞLU*¹

*Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü

Abstract

The place and importance of the qanun, one of the exclusive sazes used in GTSM, have been dealt with in this study which has been carried out with the survey technique, a descriptive research method. The saz of qanun has an important place in GTSM and doubled its value especially after the peg system was added to it by the saz makers in Istanbul in the 20th century. The saz of kanun, which was accepted as a half-saz until then, started to be accepted as a full saz. From then on its performance and usability in GTSM and importance increased more than the other sazes. In this process, Turkish music produced artists and composers of worldwide reputation. Ferid Alnar, one of the important names of this period, even wrote a concerto for the saz of qanun. Later on, qanun performers and academicians organized various symposiums, workshops and panels on this saz. The saz of qanun has finally come to be one that can be performed with a method as well as traditional system. Our study is concerned with the importance in GTSM of the saz of qanun, which was found in Asia and developed by Turks to be one of the most valuable sazes of the present time, and with the contributions of this saz to GTSM.

Key words: Turkish music, saz music, kanun instrument, tuning.

GTSM'DE KANUN SAZININ YERİ VE ÖNEMİ

Özet

Bu çalışmada GTSM' de kullanılan müstesna sazlarımızdan kanun sazının yeri ve önemi konusu ele alınmış olup, söz konusu çalışma betimsel araştırma yöntemlerinden tarama (survey) tekniği ile yürütülmüştür. GTSM içinde önemli bir yere sahip olan kanun sazı özellikle 20. yy başlarında İstanbullu saz yapımcıları tarafından mandal sisteminin eklenmesinden sonra değerini ikiye katlamış ve yarım sazlardan (eksik) sayılan kanun sazı, tam sazlardan olduktan sonra icraları, GTSM'de kullanılabilirliği ve önemi diğer sazlara oranla daha da artmıştır. Bu süreçte, Türk müziği dünya çapında ün yapmış sanatçıları ve bestekârlarını yetiştirmiştir. Bu dönemin önemli isimlerinden olan Ferid ALNAR kanun sazı için bir konçerto dahi yazmıştır. İlerleyen süreçlerde kanun icracıları ve akademisyenler, bu saz üzerine çeşitli sempozyumlar, çalıştaylar ve paneller düzenlemişlerdir. Nihayetinde, kanun sazı geleneğin yani meşk sisteminin yansira metotla da icra edilebilen bir saz durumuna gelmiştir. Çalışmamız Asya'da bulunup, Türkler tarafından geliştirilen ve günümüzde en kıymetli sazlardan biri olan kanun sazının GTSM'deki önemine ve GTSM'ye yaptığı katkılara odaklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk müziği, saz müziği, kanun sazı, akort

1 - Giriş

GTSM'de kanun sazı işlevselliği sebebiyle birkaç farklı enstrümanla birlikte özel bir yere sahiptir. Gerek kendine özel bir tınısı olması gerekse de icradaki geniş perspektifi bu sazı "icrayı yöneten saz" durumuna getirmiştir. Sadece GTSM'de değil aynı zamanda folklorik müziğimizde hatta Batı müziği sazlarıyla da kolay uyum sağlayabilen mızraplı sazlarımızdandır. GTSM'de her türlü saz ve söz müziğimizde kullanılır. Farklı özelliklerinden dolayı da diğer sazlarımıza oranla daha işlevseldir.

Bugün başta Hakan Güngör, Göksel Baktagir ve diğer kanun sanatçıları sıklıkla Avrupa ülkelerine kanun sazı ile eşlik etmek üzere konser vermeye giderler. Hatta şef saz olarak görev alırlar, diğer Batı çalgıları ona eşlik ederler. Şüphesiz GTSM tarihi süreci içerisinde çok iyi kanuniler olsa bile en iyi kanun virtüözü Ferid Alnar'dır ve kanun konçertosu yazmıştır.

II. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmamız GTSM'de kanun sazının fonksiyonlarının diğer sazlarımıza oranla ne gibi artıları olduğunu ortaya koymak için önemlidir.

¹ Sorumlu Yazar E-mail: yilmazk@atauni.edu.tr / Doi: 10.22252/ijca.1383919

Çalışmamız, söz konusu olan kanun sazının GTSM de öğrenme ve öğretme çıktılarına şu ana kadar nasıl etkileri olduğunun tespiti ve bu tespitlerden yola çıkarak materyal, yöntem ve ipuçları elde etmeyi amaçlamaktadır.

II. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, "Betimsel Araştırma" yöntemlerinden "Tarama (Survey)" tekniği ile yürütülmüştür. (Karakaya, 2009, s. 59). Bu teknikte araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun bir şekilde gözleyip belirleyebilmektir. (Karasar, 2005, s. 77). Tarama tekniği ile mevcut durum aynı şekilde betimlenmeye çalışılmış ve verilerin elde edilmesi için literatür tarama, içerik analizi kullanılmıştır.

V. Bulgular ve Yorum

Türk Müziği

"Geleneksel, geleneğe ait geleneğe dayanan, anlamını ifade etmektedir"(Uçan, 2005, s. 7).

"Türk toplumunun yaşayışlarını, duygu ve düşüncelerini yansıtan ve kültürel kalıntıları çerçevesinde gelecek nesillere aktarılan müziktir"(Alkan, 2021, s. 2).

Türk Müziğinden bahsederken Osmanlı müziğinden bahsetmemek mümkün değildir. Zaten biri diğerini tamamlar, aynı kökenden doğmuşlardır. "Osmanlı saray veya halk müzisyenlerinin askeri, dini, klasik ve folklorik türlerde ürettiği ve toplumun her kesiminde kullanılmış bir sanat olup bir ucu Çin'e, bir ucu Fas'a kadar uzanan 25 yüzyıllık Türk musikisinin yaklaşık 500 yıllık bir bölümünü teşkil eder"(Tanrıkorur, 2003, s. 13).

"Türk Müziği kavramı çeşitli türleri ile büyük bir evreni temsil etmekle beraber, tarihsel temellerine odaklanıldığında, Türklerle başlayan müzik veya Türk kültürünün oluşturduğu dönemlerde ve topraklarda yaşayan müzik olarak genellenebilir. Türk Müziğinin oluşumu ve gelişimi pek çok değişkenin etkisi altında gerçekleşmiş, özellikle geleneksel denilen müzikler kendi sosyolojik tabanlarında şekillenmişlerdir"(Kâhyaoğlu, 2016, s. 209).

Günümüzde klasik Türk müziği, geleneksel Türk sanat müziği (GTSM) ve Türk makam müziği gibi kavramları ile tanımlanan, farklı adlandırılabilir bile özünde içerik olarak hemen hemen aynıdır.

Yurga (2010), Türk müziğini farklı bir boyutta şöyle tanımlamıştır:

"Daha çok Osmanlı sarayında yaşamış, cumhuriyet Türkiye'si ile birlikte bütün ülke insanımıza mal olmuş, uzun eğitimler sonucu seslendirilebilen, yüzlerce makamı bulunan, yazıldığı notadan okunamayan ve çalınamayan, çalgısı ve notası standart olmayan, günümüzde halen sistem sorunları olan, üzerinde sürekli tartışılan ve tartışılacak olan, kendine özgü çalgıların yanında Batı çalgılarını da benimseyen, ünlüler yetiştiren, assolistler çıkaran, çok sayıda önemli besteciyi tarihinde barındıran, bilimselleşmesi için müzik araştırmacılarını peşinden koşuran en büyük özelliği olan tek sesliliğin yanında, son yıllarda çok sesli örneklerine de tanık olduğumuz müzik çeşidimizdir"(Yurga, s. 16). GTSM de yerinden, bir ses iki ses, üç ses, dört ses, 5 ses gibi transpoze (göçürme) olduğundan istenilen sese göre okunabilir. Çalma olayında insan sesi olmadığı için hiçbir sorun olmaz. Nispeten de standart olmaya yakın bir sazımızdır.

Müzik türlerini şekillendiren en önemli unsurlardan biri de çalgılar (enstrümanlar) dır. GTSM de saz müziğimiz denilince aklımıza her birinin farklı özelliklerde yazıldığı saz eserlerimiz gelir.

Saz Müziği

Bir veya daha fazla saz yada herhangi bir saz heyeti tarafından icra edilen, insan sesinin yer almadığı müziklerdir. Bu türde yazılmış eserlerimize saz eserleri denir. Eskiden saz eserleri yalnızca peşrev ve saz semaisi idi. Günümüzde ise, peşrev, saz semaisi, oyun havası, çiftetelli, sirto, longa, medhal, mandra, zeybek, koda, taksim, aranağme ve diğer saz eserleri diye adlandırılmaktadır.

Kanuna, 20. Asrın başlarında İstanbullu saz yapımcıları tarafından geliştirilen, mandal tertibatı eklenmesiyle çalımı daha da kolay hale gelmiştir. Esasen mandalları 1880'e doğru Hacı Arif Bey koymuştur da denilmektedir.

Kanun sazının Türk müziği içindeki yeri

GTSM çalgıları içinde “kanun sazı hem tını, hem icra, hem metot çalışmaları ve hem de yeniliklere açık yapısıyla özel bir konuma sahiptir. Kanun sazı için Sarı (1998), şöyle demektedir. “ötümü güçlü, kendini ayırt ettirici bir çalgıdır. Her çalgıda olduğu gibi kendine has özellikleri vardır. Mızraplı bir çalgı oluşu nedeniyle sesleri uzatma gibi bir özelliğinin olmayışı onu pek fazla etkilemez. Hızlı geçkili çalımların uygulanması zor olmakla birlikte çalıcıya kalmış bir olgudur”(Sarı, s. 293). “Kanun, yapısı gereği çok güçlü ses verebilme olanaklarından dolayı güçlü çalınabilen, Batı müziğinin belirli yapılarıyla entegreli bir şekilde, yani arpej ve akorlarla destekli olarak, belki de batıdaki bir piyano gibi çok güçlü topluluklarda görev alır. Kanun, olmazsa olmazlardan gibidir. Maestro olarak müziği alıp bir yerlere götürüp getirir, yani diğer sazlar onun bir refakatçısı gibidir. Akort aleti ile akortlandığı için, bütün seslerdeki doğallığı, doğruluğu kanun sazına ayrı bir önem katar ve batının obuası gibi algılanır. Diğer orkestra elemanları kanun sazının çıkarttığı sese, frekansa göre eşlik etmeye çalışırlar yani orkestra içerisinde bir akort götürücü gibidir” (Çelik, 2010).

Şüphesiz ki bu sazların içerisinde en şaheseri kanun sazıdır. “Asya’da bulunup, Türkler tarafından geliştirilen çok telli bir çalgı. İki dizin üzerine konarak ve iki elin işaret parmakları ucuna takılan madenden yapılmış mızraplarla çalınır” (Ögel, 1987, s. 335).

Bazı kaynaklarda Türk Müziğinin değerli sazlarından birisi olan kanun’u 10. Asırda yaşamış ve aslen bir Türk olan Farabi’nin icat ettiğine dair bilgiler vardır.

Kanun sazı eskiden mandalsızdı ve çalımı çetrefilli idi. Takriben 1876 senesinden itibaren mandal takıldığını o tarihi taşıyan sazlardan anlıyoruz.

Ses sahası oldukça zengin olan kanun yaklaşık 3,5 oktavdır.

Kanun sazı için bu sazın virtüözü sayılan Ferid Alnar, konçerto yazmıştır. Diğer GTSM sazları içerisinde daha önceden bir konçerto yazılmamıştır.

Yine kanun için yazılmış ve yalnızca parmaklarla icra edilen, Yalçın Tura’nın “**Dalgaların oyunu**” adlı eseri de mızrap kullanmadan bir arp gibi icra edilebilen bir eserdir.

İlk kanun metodu 1976 yılında yazılmıştır ve günümüze kadar belirli yıllar Aralığında (2023) çeşitli sanatçılarımız ve akademisyenlerimiz tarafından metotlar yazılmıştır. Başka hiç bir saz için bu kadar metot ve araştırma yazılmamıştır.

Günümüzde kanun sazı, başta Göksel Baktagir, Tahir Aydoğdu, Hakan Güngör, Ahmet Meter gibi kanun sanatçılarımız sayesinde dünyada rağbet gören sazlarımız arasında birinci sırada gelir.

Şekil 1.1. Kanun Resmi

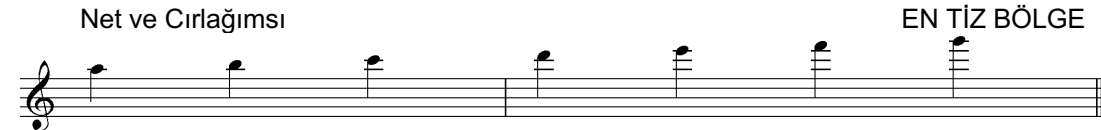

Şekil 1.1. Kalın Bölge (Zayıf, Donuk ve Olumsuz) (Sarı, 1998, s. 293).

rahat ötümlü ORTA BÖLGE çok parlak, canlı
Şekil 1.2. (Sarı, 1998, s. 293)

Tok,

Net ve Cırlağimsı EN TİZ BÖLGE
BÖLGE cırlak ve camsı, ötümsüz
Şekil 1.4. (Sarı, 1998, s. 293)

TİZ

Diğer GTSM sazlarına göre kanun sazının icrasındaki artılar

Her ses iyi akort edildiğinde, eğer mandallarda uygun pozisyonda ise yanlış ses çıkma ihtimali yok gibidir. GTSM deki çoğu sazlardan daha geniş ses sahasına sahiptir. Tiz ve pes bölgelere geçişler oldukça rahattır. Bir eseri transpoze (göçürme) ederek çalma diğer bazı sazlardan daha kolaydır. (yerinden, bir ses, iki, üç ses vs.).

Çok rahat inici ve çıkıcı, hem mandal hem de tırnak glissandosunu uygulanabilir. (Batı sazları ile entegreli bir sazdır). Not: Bazı kanuniler mandal glissandosunu portamento diye adlandırır.

Sesi diğer GTSM sazlarına göre daha yüksektir.

Çok sesli çalımlara uygun bir sazımızdır. Paralel 3'lü ve 5'li, oktavlı icra, akor, arpej kromatik ve diğer bazı batıda da olan çalım teknikleri rahatlıkla uygulanır. Yalnızca yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı bile GTSM de kanun sazı büyük öneme sahiptir.

Kanun Sazının GTSM Eğitimindeki Yeri

Kanun sazının eğitimdeki yeri geçmişe oranla iyi ve sevindiricidir. Türk müziği konservatuarları açılmadan önce kanun sazı meşk yoluyla öğretiliyordu, yani geleneğe dayalı Usta-Çırak ilişkisi ile şimdilerde ise kanun sazının birçok metodu bulunmaktadır.

Günümüzde kanun sazının eğitimi, yükseköğretim programlarında Türk müziği konservatuarlarında ve müzik bölümlerinde gerçekleşmeye başladı. Ayrıca metot ve eğitici eksikliği de ortadan kalkmış durumdadır.

V. Sonuçlar ve Öneriler

"GTSM'de Kanun Sazının Yeri Ve Önemi" isimli bu çalışmada ulaşılan bilgilerden hareketle, aşağıdaki sonuçları tespit etmek mümkündür.

Sonuçlar

1- GTSM içinde yer alan ve mızraplı sazların başında gelen kanun sazının gelişimi, kullanıldığı alanlar, teknik ve fiziki yapısı, icra özellikleri ile birinci sırada gelir.

2- Kanun sazı bütün klasik fasıllarda, solo ve grup icralarda, klasik Türk Musikisi, tasavvuf musikisi ve bazı folklorik müziklerde sesinin fazla gür olması sebebi ile başı çeken şef sazlarıdır.

3- Kanun sazı, GTSM de kullanılan diğer sazlarla oranla daha geniş bir ses sahasına sahiptir.

4- GTSM de bir grup saz içerisinde lider bir sazdır, tüm sazlarla önderlik eden, yol gösterendir. Akort için her saz kanundan ses alır.

- 5- GTSM de diğer sazlarımıza oranla yurt dışında daha çok ilgi gören ve ülkemizin tanıtımında en önde olan sazlarımızdandır.
- 6- Yapısı gereği çok sesli çalışmalara oldukça elverişlidir.
- 7- Bir eseri transpoze (göçürme) ederek çalma diğer bazı sazlardan daha kolaydır

Öneriler

Yukarıdaki sonuçlar paralelinde, çalışmanın ele aldığı problem ile ilgili olarak, aşağıdaki önerileri getirmek mümkündür.

- 1- GTSM de diğer sazlarımızın da kanun sazı gibi metotla işleyebilen bir eğitim sistemine sahip olması gerekir.
- 2-Kanun sazı dışında diğer sazlarımız üzerine de sıklıkla bilimsel çalışmalar yapılabilir.
- 3- GTSM de kanun sazı dışındaki sazlarımızın da yurt dışında sanatçılarımız ve araştırmacılar tarafından tanıtılması gerek eşlik gerekse şef saz olarak dinletilere katılması tavsiye edilir. (Mevcut çalışmalar vardır ama yetersizdir.)
- 4- Bu kadar fonksiyonel özelliklere sahip olan kanun sazı artık, müzik eğitimi veren yükseköğretim programlarında” temel saz” olarak piyanonun yerini almalıdır.
- 5- GTSM’de saz müziğinin gelişebilmesi için, kanun çalgısının teknik yapısı, çalma teknikleri, geliştirilme imkânları ile ilgili belirgin standartların oluşturulması ve kanun sazında metotlu, bilimsel ve sistematik yaklaşımlarla, metotla çalışılabilen, öğrenilebilen bir saz olması diğer sazlarımıza örnek teşkil edebilir

KAYNAKÇA

- Alkan, O.(2021). Dârul Elan Döneminde Rauf Yekta Bey’in Saz Eseri Formundaki Eserlerini Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi.
- Çelik, G. (2010), Kanun Sazının Eğitimdeki Yeri Üzerine Görsel Dinleti, <http://www.uzmantv.com/kanunun-tur-muzigideki-yeri-nedir> (E.T: 18.02.2010).
- Kahyaoğlu, Y.(2016). “Türk Müziğine Yönelik Çeşitli Tespitler”, Gece, Ankara.
- Karakaya, İsmail (2009), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (Edt:Abdurrahman Tanrıöven), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karasar, N. (2005), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Nobel Yayınları.
- Ögel B.(1987), Türk Kültür Tarihine Giriş, 9. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Sarı, A. (1998). Ülkemizde, daha çok sözlü müzik türlerinin yaygınlaşmış olması ve çalgı müziğinin yeterince yaygınlaşmamış olması üzerine bir analiz, Bildiri, 1. Müzik Kongresi Tarihi: 14-18 Haziran, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Tanrıkorur, C.(2003). Osmanlı Türk Musikisi, Dergâh yayınları, İstanbul.
- Uçan, A.(2005). Müzik Eğitimi Temel Kavramlar- İlkeler-Yaklaşımlar ve Türkiye’deki Durum, Evrensel Müzik Evi.
- Yurga, C.(2010), 20.yy. Türkiye’de Popüler Müzikler, Pegem. Akademi: Ankara